

півки”, субпоспівкові відрізки форми”, “двоярисне виконання” тощо. Такого нагромадження епітетів можна було б уникнути, звівши ритмічно чи інтонаційно-ладові подібні структури пісень у типологічні таблиці, які фахівцеві значно більше скажуть, аніж емпіричний опис кожної окремої “поспівки”, інформація про які в такому великому матеріалі розсіюється, не залишаючи цілісного враження від надмірно деталізованого аналізу пісень за т. зв. “поспівками”. На закінчення варто торкнутись ще одного принципового питання, яке зазвичай виникає у вивченні порубіжних культур і асиміляційних процесів. Головною у вступній частині збірника є думка про асиміляційні тенденції щодо українського фольклору з боку півної російської культури на Кавказі. На державницькому рівні це, безперечно, так. Царський уряд вів свідому політику русифікації українців та представників інших національностей на Кавказі. Проте, як видно з представленого дисертанткою матеріалу, а також праць О. Листопадова, В. Захарченка, Я. Рудиченка та ін., український фольклор Кубані впливав на російський, а не навпаки. Подібну картину спостерігаємо на українсько-білоруському пограниччі, там українсько-білоруські інтерференції видаються ще більш органічними, хоча не відомо — українці чи білоруси були аг-

ресивно настроєні один до одного (достатньо нагадати, що всі називали себе “поліщуками”). Це тільки підтверджує закономірність — немає такого випадку в історії народів, тим більше, кровно, мовно і конфесійно споріднених, які б жили поряд і не обмінювалися розмовною лексикою, культурними цінностями, навіть коли на заваді стають державницькі чи будь-які інші штучно створювані перешкоди.

На фольклорному рівні чітко простежується “природний відбір” — беруть у тих, у кого є що брати. Дисертантка, втім, має рацію, спростовучи назву український “субетнос” (історик М. Бондар) стосовно російського, бо насправді кубанські українці є субетносом щодо етносу України, які за її межами виконували “охоронну”, “репродуктивну”, а загалом — патріотичну функцію збереження національних духовних цінностей.

Збірник-монографія Н. Супрун-Яремко “Українці Кубані та їхні пісні” є фундаментальною працею, яка ґрунтується на власному польовому матеріалі, цінною для збереження важливого пласта української культури в діаспорі, до якої будуть звертатися не тільки музиканти-практики, але й науковці як до джерела для наступних студій етнокультурних процесів.

ВЕЛИКА СПАДЩИНА МАЛЕНЬКОГО МІСТЕЧКА

Галина БОНДАРЕНКО

Залучення етнокультурної спадщини народу до сучасного культурно-інформаційного простору можливе лише за умови дотримання історичної правди: повернення забутих імен, публікації невідомих та маловідомих джерел. З огляду на це високої оцінки заслуговує вихід у світ книги “Іван Абрамов. З історії та культури селища Вороніж. Фольклорно-етнографічні та краєзнавчі нариси” (Суми, видавництво “МакДен”, 2007). Цей факт вартий уваги ще й тому, що даним виданням Сумський державний педагогічний університет ім. А. Макаренка, Лабораторія українського фольклору та Наукове Товариство ім. Т. Шевченка започатковують серію видань “Пам’ятки фольклористичної думки Сумщини”. Розвиток регіональних фольклорно-етнографічних студій, ство-

рення крайових етнологічних центрів та наукова координація їх роботи сьогодні є одним з пріоритетних напрямків науково-практичної діяльності Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України. Угода про наукову співпрацю існує і між ІМФЕ та Сумським ДПУ.

Пошук матеріалів до книги, їх упорядкування, написання передмови та приміток здійснив С. П’ятаченко — завідувач Лабораторії українського фольклору Сумського державного педагогічного університету, відновивши, таким чином, історичну справедливість щодо постаті визначного земляка-науковця Івана Абрамова, репресованого і незаслужено забутого, та оприлюднюючи нові матеріали. “На ниві розуму не можна нам відставати” — ці

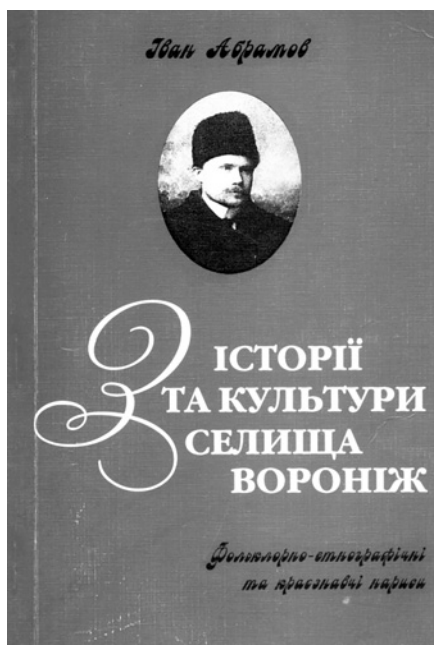
слова, що були своєрідним життєвим девізом дослідника, який, окрім науки, плідно працював на освітянській ниві, Сергій П'ятаченко взяв за назву передмови, що по суті є першою повною науковою біографією І. Абрамова у вітчизняній фольклористиці та етнології.

Великий педагогічний досвід вченого (вчителювання у рідному Вороніжі — містечку Глухівського повіту Чернігівської губернії та Петербурзі), його наукові досягнення (археологічно-етнографічні експедиції у складі Російського географічного товариства, значна кількість публікацій), досвід роботи у державних структурах (був секретарем М. Родзянко) у радянський час не були належно поціновані. Повернувшись із заслання з Сибіру (від цього його не порятувала і особиста дружба з В. Бонч-Бруевичем) наприкінці 30-х років, І. Абрамов працював учителем російської мови та літератури у Вороніжі, що на той час з містечка перетворився на селище Шосткінського району Сумської області. Його ім'я було відоме лише небагатьом фахівцям та землякам, багато з яких були його учнями чи відвідували очолюваний ним гурток краєзнавства. Науковий архів І. Абрамова розпорошений географічно і відомчо — документи є у Москві та Петербурзі, у Києві (архів ЦНБ та відділ рукописних фондів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології) — ще потребує наукового вивчення.

До рецензованого збірника увійшли найбільш відомі праці І. Абрамова “Чернігівські малороси” (вперше опублікована у Санкт-Петербурзі 1905 року окремою брошурою), “Про колядки та щедрівки в Чернігівській губернії” (надруковано в журналі “Київська старовина”, 1906, № 1) та публікації останніх років життя науковця (помер у 1960 р.) у місцевій районній газеті “Зоря” (м. Шостка). І якщо перші дві роботи автора, так само як і інші до революційні розвідки “Цар Максиміліан” (1904 р.), “Іжа покійників у сучасній Малоросії” (1907) фахівцям відомі, то його праці радянської доби для більшості залишались незнаними. Вимушені стилістика та пафос того часу не позбавили історичної цінності публікації І. Абрамова, що добре володів словом і в невеликому за обсягом матеріалі міг вмістити максимум інформації, завжди вирізняючи головне. Візьмемо для прикладу коротеньку замітку “Воронізькі прялі” (1959 р.). Автор подає відомості про місцевий рушник з витканою на ньому датою “1750 р.”, який він передав до етнографічної колекції Російського музею в Ленінграді, механізми успадкування традиції ткацтва в родині, обсяг робіт, що ткаля виконувала за рік (приблизно 70 аршин полотна), оригінальне пояснення заборони прясти та ткати по п'ятницях (за часів монголо-татарського панування татари не працювали цього дня, а ходили по хатах, забираючи все, що трапиться), описує етнопедагогічні прийоми, з допомогою яких дівчаток навчали цьому ремеслу: “Не

раз було мати говорила мені, що ось настане весна, прилетить пташка з-за синього моря і скаже: “Ану покажи, скільки ти, Галю, напряла? Коли мало, то пташка і не буде співати, а полетить під друге чуже вікно. І з усіх сил стараєшся, крутиш веретено. В 14 років я стала справжньою прялею” (с. 103).

Фольклорно-етнографічні відомості “унаочнюють” історію, деталізуючи портрет епохи через опис тогочасних звичаїв і традицій, одягу та житла, пісень та кулінарних уподобань. Жива історія маленького містечка Вороніж більш відома навіть за історію великих міст через його знаменитих уродженців. П. Куліш описував воронезькі досвіткі та вечорниці, Грицько Сірич (проживає в Канаді) залишив відомості про храми Вороніжа, будинок козацького роду Шрамченків довжиною 50 м із портретом козака Мамаєва на воротах. Та найбільш повно побутово-історичні реалії містечка постають у роботах Івана Спиридоновича Абрамова. Це з його праць ми дізнаємось імена лірників, що

жили у Вороніжі, репертуар колядників, хід воронізького весілля і пісні, що співалися для почитування, маємо відомості про побут козацької старшини та поміщиків, що виписували до містечка “фортепіано з Відня та гамсові меблі Петербурга”, відкривали школи, цукрові заводи. І. Абрамов аналізує фольклорні запозичення (з російського, білоруського фольклору), вплив “солдатчини” на народну пісню, про яку він говорить з великою повагою, відзначаючи здатність народної культури в цілому зберігати своє здорове ядро, відмітаючи, як лушпину, все чуже. Головною причиною побутування темних забобонів у народному середовищі він вважає відсутність українських шкіл у краї та заборону друкувати книги українською мовою. Про наслідки останньої заборони І. Абрамов пише: “Неминуче це призводило до згасання народного духу і творчих сил країни, викликаючи помітну відсталість тутешнього населення, розумова ж відсталість у свою чергу кинула свою чорну тінь на всі сторони народного побуту, тому що на ниві розуму не можна нам відставати” (с. 74). Може, варто дослухатись до застереження, зробленого в 1904 р., бо в Україні і тепер не друкуються книги українською мовою, хоч і немає заборони на друкування.

У Вороніжі народились відомий художник Микола Мурашко — учень І. Рєпіна, сходознавець Павло П'ясецький. Цим та іншим видатним землякам І. Абрамов присвячує свої розвідки, не поминаючи увагою і звичайних людей. Завдяки йому ми знаємо імена носіїв народної культури, у статті “Воронізькі краєзнавці” (1959) він з великою повагою розповідає про тих, від кого записував казки, пісні, перекази — Давида Єрофійовича Макаренка, Якова Сергійовича Польовика. Це може слугувати гарним прикладом для сучасних науковців, які ще не віддали належного народним співавторам своїх праць, залишаючи їх імена лише в примітках до книг або в архівах.

Підсумовуючи сказане, хочеться відзначити високий науковий рівень даного видання і високофахову роботу упорядника. Звичайно, хотілося б, щоб до книги ввійшли й інші праці Івана Абрамова, та зміст її не в останню чергу зумовлено ювілейною датою — 830 років Вороніжу і відповідним фінансуванням. Єдине побажання: можливо, варто було б перекласти українською мовою дореволюційні роботи І. Абрамова, повернувши йому, таким чином, право друкуватися українською, а тим більше, що дане видання не є факсимільним.

КОБЗАРСЬКИЙ ЕТНОГРАФІЧНИЙ КОНЦЕРТ ГНАТА ХОТКЕВИЧА (до 105-ї річниці Археологічного з'їзду)

Станіслав ДИМЧЕНКО

Творча діяльність Гната Мартиновича Хоткевича (1877–1938) відзначається винятковою багатогранністю — він був талановитим письменником, публіцистом, критиком, істориком, етномузикознавцем, музикантом, режисером, педагогом, перекладачем, а також надзвичайно обдарованим пропагандистом народних пісень і дум. Г. Хоткевич пройшов складний життєвий і творчий шлях, який відтворено на підставі архівних і документальних матеріалів у монографії Надії Супрун “Гнат Хоткевич — музикант”¹. Авторка висвітлює діяльність і творчість універсального українського митця, досліджуючи їх в єдності соціально-історичних, фольклорно-етнографічних, органологічних та композиторських аспектів.

У даній статті розглядається його діяльність як дослідника кобзарського мистецтва, етномузикознавця та інструментознавця, який заклав основи системного підходу до вивчення музичних інструментів, що побутують в Україні.

“Мабуть, звуки бандури “дядька Павла” дали певне спрямування деяким періодам мого життя”², — читаємо у спогадах Гната Мартиновича. 1895 року Г. Хоткевич придбав концертну бандуру, яку змайстрував талановитий народний скрипаль і бандурист Арсентій Остапенко (Мова). З нею він уже не розлучався до кінця життя. У грі на цьому старовинному інструменті він досяг неперевершеної майстерності. Пізніше вивчення “кобзарської та бандуристської справи” стало одним із головних